

УДК 378.016:811.161.2'276.6

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ МОВЛЕННЄВИХ НАВИЧОК У МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Н.О.Комарівська

Анотація. У статті визначено можливості дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» для створення педагогічних умов формування професійних мовленнєвих навичок у процесі підготовки майбутніх вихователів дошкільних закладів.

Ключові слова: професійне спілкування, українська мова (за професійним спрямуванням), майбутні вихователі дошкільних закладів, мовленнєві навички.

Аннотация. В статье определены возможности дисциплины «Украинский язык (профессиональной направленности)» для создания педагогических условий формирования профессиональных речевых навыков в процессе подготовки будущих воспитателей детских учреждений.

Ключевые слова: профессиональное общение, украинский язык (профессиональной направленности), будущие воспитатели детских учреждений, речевые навыки.

Summary. The potential of the discipline «Professionally Oriented Ukrainian Language» is defined for creating pedagogical conditions of forming professional speech etiquette in the process of training future teachers of preschool educational establishments.

Key words: professional communication, Ukrainian language (for professional purposes), future teachers of preschool educational establishments, speech skills.

Постановка проблеми. В сучасних умовах від педагога, його професійної майстерності, ерудиції, загальної культури значною мірою залежить виховання підростаючого покоління. Оскільки основним знаряддям праці вихователя дошкільних закладів є слово, то й вимоги щодо володіння ним ставляться надзвичайно високі. Широкі можливості для формування професійних мовленнєвих навичок у майбутніх педагогів надає дисципліна «Українська мова (за професійним спрямуванням)». Сучасне суспільство вимагає підготовки фахівців, які не тільки володіють знаннями зі спеціальності, але й здатні орієнтуватися у виробничих ситуаціях, ділових контактах та в інших випадках, пов'язаних із здійсненням професійної діяльності. Професійне мовлення людини свідчить про її духовний, інтелектуальний розвиток, внутрішню культуру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування мовленнєвих умінь і навичок досліджувалась ученими в таких аспектах: комунікативні вміння в процесі педагогічного спілкування (О.Леонт'єв, Н.Кузьміна, О.Семенова та ін.), комунікативна підготовка майбутніх педагогів (В.Гриньова, Е.Полатай, А.Годлевська, В.Полторацька та ін.), педагогічні умови формування мовленнєвих навичок у майбутніх педагогів (М.Пентилюк, М.Богуш, С.Пасов, К.Плиско, М.Вашуленко, С.Смірнов), комунікативний потенціал майбутнього вчителя в педагогічній діяльності (М.Каган, В.Рижов, С.Терещук та ін.).

У дослідженнях Л.В.Барановської, Г.Г.Берегової, Л.М.Головатої, В.М.Гриньової, В.С.Коломієць, Н.М.Костриці, О.В.Мартіної, Е.Г.Полатай, Т.П.Рукас, Л.Н.Тоцької, М.Б.Успенського, О.Н.Хорошковської, С.В.Шевчук розглядаються питання, пов'язані з формуванням мовленнєвих умінь, комунікативних умінь, мовної компетенції, культури мовлення, культури ділового мовлення.

Дослідники підкреслюють провідну роль позитивної мотивації при оволодінні мовними навичками, яка досягається за рахунок добору відповідного дидактичного матеріалу, усвідомлення

тими, хто навчається, суті процесу мовлення, готовності до практичної роботи з відпрацювання й закріплення набутих умінь. Успіх процесу формування мовленнєвих умінь студентів забезпечується формуванням особистісного інтересу до феномену мови і мовленнєвої культури; спрямованістю навчальної діяльності на усвідомлення суті й особливостей розвитку педагогічного мовлення; систематизацією необхідних знань; формуванням уміння застосовувати живе слово як інструмент педагогічного впливу; координацією процесів навчання студентів у практичній та ігровій діяльності; моделюванням ситуації для появи мовленнєвих умінь та самореалізації особистісних професійних якостей з одночасним оволодінням навичками їх застосування при зміні ситуацій; усвідомленням і критичним застосуванням теорії та методики мовленнєвої діяльності в педагогічній практиці [3, 4].

Постановка завдання. Метою даної статті є обґрунтування педагогічних умов формування професійних мовленнєвих навичок майбутніх вихователів дошкільних закладів при вивченні дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)».

Виклад основного матеріалу. Сучасне суспільство ставить перед навчальними закладами незалежної України завдання виховання нового покоління громадян, здатних плідно й творчо працювати в усіх галузях суспільного життя. Майбутній педагог має розуміти, що вивчення рідної мови повинно сприяти формуванню світогляду, національного характеру, розкриттю творчих здібностей людини. Досягнення цієї мети неможливе без умінь і навичок, що сприятимуть розвитку усного й писемного мовлення індивіда.

Вихователь дошкільного закладу повинен вміти орієнтуватися в ситуації спілкування, встановлювати контакт з аудиторією, вміти впливати на вихованців та їхніх батьків, розуміти внутрішній стан дитини, вміти будувати педагогічно правильні взаємовідносини з різними категоріями людей. Саме на професійно-комунікативний розвиток студентів спрямований курс «Українська мова (за професійним спрямуванням)».

Вивчаючи курс, майбутні вихователі «набувають теоретичних знань про фахове спілкування, його етапи й роль у професійній діяльності, засвоюють термінологію майбутньої спеціальності, відомості про призначення і структуру ділових документів, необхідних фахівцю певного профілю, формують стійкі комунікативні компетенції, потрібні у професійному спілкуванні, навички послугоування вербальними і невербальними засобами обміну інформацією» [5, 14].

Робота над формуванням професійно зумовленого мовлення студентів полягає в поєднанні теоретичних питань з професійно-мовленнєвими ситуаціями, які потребують застосування як усної, так і писемної форм спілкування, притаманних висококваліфікованому спеціалістові. Важливо навчити майбутніх вихователів дошкільних закладів ретельного добору мовних засобів залежно від мети й завдань висловлювань. Особливою умовою професійного мовлення є: недвозначність у формулюванні думки; логічність, смислова точність; вдалий порядок слів; багатство лексики в активному запасі слів людини; самобутність, нешаблонність в оцінках, порівняннях, зіставленнях, у побудові власного висловлювання. Усе це вимагає досконалих знань про мову, вербальних і невербальних засобів спілкування, специфіки й характерних ознак стилів мовлення, їх функціонального призначення.

На практичних заняттях студенти набувають навичок семантично точно і стилістично доречно добирати слово, написати чи висловити його відповідно до літературних норм. Таким чином забезпечується ефективне засвоєння матеріалу й розвиток навичок професійного усного та писемного мовлення, створюється цілісна система формування комунікативних умінь в усіх видах мовленнєвої діяльності. За твердженням Г. Шелехової, – «це уміння сприймати й розуміти усне й писемне мовлення, осмислювати тему та основну думку висловлювання, підпорядковувати їм зміст і мовне оформлення, уміння добирати і систематизувати матеріал, говорити і писати за планом, правильно користуватися різними типами, стилями мовлення і відповідними мовними засобами, будувати усні й письмові висловлювання певного стилю, типу і жанру мовлення тощо» [6, 14].

До кожного практичного заняття добираються різні усні та письмові вправи, виконання яких закріплює на практиці засвоєні теоретичні знання і навіть доповнює їх. Студентам пропонуються такі види роботи, як завдання з використанням різних видів словників, скорочення і поширення тексту, вправи на заміну одних синтаксичних конструкцій іншими, різні описи та твори, монологічні усні перекази та діалоги, бесіди, виступи перед аудиторією з повідомленням чи доповіддю тощо. Зміст і методику проведення практичних занять потрібно будувати так, щоб вони захоплювали студентів, містили елементи творчості, приваблювали можливістю застосування знань.

Щоб студенти збагатили свій активний запас слів, розрізняли між собою пароніми, правильно вживали граматичні форми слів, знали написання слів відповідно до усталених норм, радимо створювати універсальний словничок майбутнього фахівця. Таким словничком можна скористатися під час підготовки до усного чи писемного фахового спілкування: вибрати найточніше, найвлучніше слово

для висловлення думки; перевірити правильність написання та наголошення слів української мови; правильність вживання розділових знаків; вживання мовних засобів відповідно до мовного стилю.

На вироблення в майбутніх вихователів практичних умінь продукувати зв'язні висловлювання спрямовані творчі роботи. Вони вимагають точності, чіткості, коректності, однозначності формулювань; потребують умінь аналізу текстів, логічності мислення, передбачають збагачення словникового складу студентів професійною лексикою.

Наприклад, студентам пропонується виконати такі завдання:

Письмово розкрийте зміст висловлювання Павла Мовчана: «Мова – універсальна, але користування нею вкрай індивідуальне».

Підготуйте презентацію професії, яку опановуєте в університеті.

Напишіть і виголосіть власну вітальну промову, використовуючи відомі вам риторичні фігури.

Підготуйте наукову доповідь з проблем свого фаху, використовуючи логічну аргументацію.

Поясніть, яким чином культура мовлення пов'язана з етикетом і мовленнєвим етикетом?

Напишіть замітку до газети про святкування Шевченківських днів в університеті.

Підготуйте публічний виступ.

Виконання такого типу завдань сприяє розвитку навичок формулювання власних висловлювань, формуванню навичок роботи з довідковою літературою, аналізу та систематизації категорій професійного мовлення.

Особливим різновидом усного спілкування майбутнього педагога є публічний виступ, адже переконливе слово – дієвий засіб впливу на слухачів. Готуючись стати справжнім промовцем, студент повинен зрозуміти, що талант оратора, як правило, є наслідком тривалої та наполегливої роботи. Для вироблення індивідуального стилю необхідно часто користуватися публічним мовленням і постійно працювати над його удосконаленням. На практичних заняттях кожен студент має можливість виступити перед аудиторією із заздалегідь підготовленою промовою. Важливо під час аналізу виконання таких завдань звернути увагу студентів на стилістичні помилки: порушення функціональної доцільності; порушення мовних норм; неправильне вживання мовних штамтів, кліше; неправильне наголошення; недоречно вжиті слова, слова-паразити тощо.

Студенти повинні знати особливості усного спілкування, кожної його форми (індивідуальної бесіди, телефонної розмови), стратегії поведінки під час ділової бесіди та телефонної розмови, способи впливу на людей під час безпосереднього спілкування. Майбутній вихователю повинен уміти швидко реагувати на неочікувані запитання, уникати помилок під час співбесіди, бути доброзичливим, чесним, а також амбітним.

Для кращого засвоєння правил спілкування під час бесід, співбесіди з роботодавцем, телефонної розмови, вироблення умінь і навичок взаємодії між співрозмовниками за допомогою вербальних і невербальних засобів на практичних заняттях з курсу «Українська мова (за професійним спрямуванням)» особливого значення набувають вправи на конструювання:

Випишіть із художніх творів два діалоги, один з яких відображав би живе, невимушене мовлення, інший – офіційну розмову людей. Порівняйте їх і зробіть висновок про особливості інтонації кожного з них.

Складіть план Вашої можливої бесіди з батьками про роль мови в інтелектуальному та естетичному вихованні дитини.

Проведіть гру «Захоплення ініціативи в діалозі». Два учасника сідають у центрі кола. Один із них починає діалог на професійну тему, а другий повинен переключити співрозмовника на свою тему. Робити це треба ввічливо, але наполегливо.

Змодельуйте бесіду між керівником і підлеглим.

Укладіть правила етикетного користування мобільним телефоном.

Змодельуйте типову ситуацію ділової телефонної розмови, коли телефонують Вам.

Складіть діалог на тему «Телефонна розмова», дотримуючись правил мовленнєвого етикету.

При веденні діалогу важлива психологічна проникненість у ситуацію спілкування, розуміння особливого ставлення кожного до конкретної проблеми. Студенти повинні навчитися слухати співрозмовника, чітко висловлювати самостійні судження, ґрунтовно аналізувати й об'єктивно оцінювати складні ситуації, шукати вихід і брати на себе відповідальність за самостійно прийняті рішення.

Майбутній фахівець у вищому навчальному закладі набуває знань про документ як основний вид ділового мовлення, набуває вміння та навичок роботи з документами, повинен навчитися викладати інформацію стисло, грамотно, зрозуміло та об'єктивно у вигляді суцільно складеного тексту, анкети, таблиці. Ознайомлення майбутніх спеціалістів з основними поняттями діловодства, текстовими нормами ділового стилю є запорукою їхньої успішної професійної діяльності. З метою кращого

засвоєння студентами класифікації, призначення, правил складання та оформлення на основі чинних державних і міжнародних стандартів основних видів службових документів на заняттях слід практикувати навчально-тренувальні вправи творчого характеру:

Проаналізуйте фрагменти пояснювальних записок. Виправте помилки.

Зредагуйте текст, допишіть відсутні реквізити. Визначте, який це документ за: а) походженням; б) місцем виникнення; в) призначенням; г) формою.

Напишіть запрошення на фахову наукову конференцію.

Запишіть усі можливі варіанти оформлення виступу в протоколі захисту курсових робіт, коли використовується кожен варіант?

Визначте композиційні частини різних типів листів. Які етикетні вирази у них використано? Проаналізуйте доречність їх використання.

За зразком укладіть пакет ділових документів:

а) документація з кадрово-контрактних питань (резюме, автобіографія, характеристика, рекомендаційний лист, заява, особовий листок з обліку кадрів, наказ щодо особового складу, трудовий договір);

б) довідково-інформаційні документи (прес-реліз, звіт, довідка, службова записка (пояснювальна, доповідна), протокол, витяг з протоколу).

Культура ділового мовлення вимагає від мовців загальної культури, інтелігентності, ввічливості, знання норм літературної мови і вмінь ними користуватися.

Висновки. Отже, формування професійного мовлення майбутніх вихователів дошкільних закладів – це безперервний процес, який важливо стимулювати на заняттях не лише з мовних, а й з фахових дисциплін, де студенти можуть постійно розвивати навички оперування термінологією майбутньої спеціальності. Оволодівши системою мовленнєвих умінь і навичок, майбутній педагог матиме змогу встановлювати вербальні контакти із співрозмовником, будувати висловлювання в різних стилях та жанрах, використовуючи відповідну термінологію.

Література

1. Бабич Н.Д. Основи культури мовлення: Навчальний посібник. – Львів: Світ, 1990. – 232 с.
2. Волкова Н.П. Професійно-педагогічна комунікація: Навчальний посібник. – К. Академія, 2006. – 256 с.
3. Пасинок В.Г. Теоретичні основи формування професійних мовленнєвих умінь у майбутніх учителів нефілологічних спеціальностей: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. – К., 2002. – 40 с.
4. Пахненко І.І. Методика навчання студентів-словесників професійно-орієнтованого мовлення. – К., 1995. – 22 с.
5. Шевчук С.В., Клименко І.В. Українська мова за професійним спрямуванням: Підручник. – К.: Алерта, 2011. – 696 с.
6. Шелехова Г. Формування вмінь сприймати усне і писемне мовлення // Дивослово. – № 9. – 2004. – С.14-19.